

” Vankilat ja mielisairaalat ovat yhteiskunnan peili. Jos peiliä parantaa, kuva yhteiskunnasta paranee myös”, kirjoitti **Fjodor Dostojevski**. Kirjailija tuomittiin vankileirille Siperiaan vuonna 1849. Siperiaan tuomittiin myös tuhansia suomalaisia. Moni kuoli jo matkalla ankariin oloihin.

Karkotusten ohella rikoksenteijöille saattoi rapsahtaa linnaa. Vankeus toimi odotushuoneena varsinaiseen rangaistukseen, kuten sakkoihin. Jollei ollut rahaa maksaa, kuritus tai jopa kuolemanrangaistus saattoi kohdata köyhän kriminaalin. Turun linnassa aatelisvanki sai järjestää ystä-

villeen juhlia linnan pihamaalla. Samalla rahvas, valtaosa rikollista, vietti vankeusaikansa kahleissa, nälässä ja kylmässä.

Vankiloiden valta-aika Euroopassa alkoi Ranskan vallankumouksesta. Kaupunkikuva muuttui, kun giljotiinit ja mestauslavat väistyivät vähitellen toreilta. Rangaistusjärjestelmän sattumanvaraisuus ei sopinut veljeyden ja tasa-arvon periaatteisiin – vaikka vankila veikin vapauden, yhden vallankumouksen lapsista.

Nykyvankila muotoutui 1700–1800-luvun vaihteessa Yhdysvalloissa. Philadelphian kveekarien ehdottama sellivankila perustui eristämiseen, puhekieltoon, uskonnolliseen kirjallisuuteen ja työntekoon.

Kveekareilla oli vilpitön usko siihen, että oikealla rangaistusmenetelmällä voisi kouliu lainkuuliaisia kansalaisia. Valistusajan ihanne kohtasi samalla hyötynäkökulman. Teollistuva yhteiskunta tarvitsi työntekijöitään, joten oli tarkoituksenmukaista pitää ihmiset työkykyisinä, eikä ruhoja ja tappa.

SÖRKKA JA MUUT | Suomeen uudet ajatukset vankeinhoidosta rantautuivat lähes vuosikymmentä myöhemmin kuin Keski-Eurooppaan. Sekä suomettarelaiset konservatiivit että liberaalit poliitikot löysivät yksimielisyyden: pahantekijöille esitettiin lievempiä ja tasa-arvoisempia rangaistuksia entisten raakuuksien sijaan.

Vankila jakoi silti mielipiteitä. *Finlands Allmänna Tidning* julkaisi vuonna 1846 ranskalaisen **Benjamin Appertin** kirjoituksen, jossa tämä rusikoi ”koleran tavoin” leviäviä sellivankiloita: ”Elävien muumioiden suunnaton hauta.”

Senaattori **J. V. Snellman** esitti, että kalliiden keskus- ja lääninvankiloiden sijaan perustettaisiin joukko työsiirtoloita. Vangit rakentaisivat oman talon ja maatilaa, jota jäisivät sitten viljelemään vapautumisensa jälkeen. Idea ei saanut kannatusta.

Vuoden 1889 rikoslaki teki vapausrangaistuksesta valtarangaistuksen Suomessa. Koko maan laajuinen punatiilien vankilarakennusten verkosto valmistui. Moni näistä vankiloista, kuten Helsingin Sörkka, on käytössä edelleen.

Tiilimuurin taa

TEKSTI **MARI LUKKARI**
KUVAT **SARA HALKOLA**

Suomen vankilaverkosto on vanhempi kuin Suomi itse. Mutta kuka keksi laittaa ihmiset kiven sisään?

YKSIN, HILJAA | Edistyksellisistä periaatteista huolimatta vankila mukaili luokkayhteiskunnan rakennetta. Luokka-asetelma ei ole kadonnut sellistä vieläkään.

– Vankilasta löytyvät lähinnä alempiin sosiaaliryhmiin kuuluvat. Ei sinne juuri opettajia tai lääkäreitä joudu, yliopettaja **Matti Laine** Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksesta toteaa.

Myös vankilan sisällä oli oma luokkajärjestelmänsä. Vankiluokasta toiseen oli mahdollista edetä hyvän käytöksen ja työansioiden perusteella.

Vankilapassituksista ankarin, kuritushuonetuomio, oli voimissaan vielä toisen maailmansodan jälkeen, aina vuoteen 1975. Kaikki poliittiset vangit — kuten kommunistipoliitikko **Hertta**

Kuusinen ja kirjailija **Elvi Sinervo** — istuivat kuritushuonevankeina eristyksessä jatkosodan aikana.

Kuritushuonetuomio alkoi pakkoluokasta. Eristyssellissä oli seinälle taitettava laveri, jonka sai laskea alas vain nukkuma-ajaksi. Puheoikeutta ei ollut, ja luettavaksi sai kaksi kirjaa, joista toinen oli *Raamattu*. Selli oli niin ruokahuone kuin käymäläkin.

Hyvällä käytöksellä pääsi lopulta ylenemään: ensin sai työ- ja sitten puheoikeuden. Viimeisessä luokassa sallittiin myös kirjeysteyks ulkomaailmaan. Oikeushistorioitsija **Heikki Ylikangas** on sittemmin kuvannut rangaistusmenetelmää aivo- pesuksi.

RAIDAT JA DUUNIT | Kun muu Suomi jännitti vuoden 1952 olympialaisia, 400 rangaistusvankia raivasi maata Seutulan työsiirtolassa. Paikka tunnetaan nyt Helsinki-Vantaan lentokenttänä. Myös maataloustöitä pidettiin sopivina vangeille. Tällä hetkellä maataloustöitä tehdään enää yhdessä vankilassa, Pelsolla.

Vankijoukot raitapuvuissaan olivat tuttu näky rautateiden varsilla vielä sotien jälkeen. Tietöissä vankeja ei enää näe, mutta Suomen liikennemerkit ovat edelleen vankien käsialaa.

Vankityön palkkaus oli pitkään olematonta tai nimellistä, kunnes vuoden 1975 uudistukset puuttuivat epäkohtaan.

– Edelleen suljettujen vankiloiden palkkataso on hävetävän alhaalla, Ilkka Taipale suomii.

3085 | Suomen vankiloissa on koko ajan vähemmän vankeja. Tällä hetkellä tuomittuja on vähemmän vankiloissa kuin niiden ulkopuolella. Vuonna 2011

käyttöön tuli pantarangaistus. Alle kuuden kuukauden eli 180 päivän tuomion saaneet voivat istua rangaistuksen kotonaan, valvontapanta nilkkaansa kiinnitettynä. Myös yhdyskuntapalvelusta on laajennettu.

Tällä hetkellä Suomessa on 26 vankilaa, joissa oli tammi-kuussa 2014 vankia, 29 prosenttia heistä avolaitoksissa.

Tulevatko vankilat pian tarpeettomiksi, yliopettaja Matti Laine?

– Eivät tule. Edelleen on niitä, joita on syytä joko oman tai yhteiskunnan turvallisuuden vuoksi eristää.

KOVENEVAA? | Kriminaalipolitiikka on koventunut länsimaissa 1980-luvulta alkaen. Yhdysvaltain vankiluku on viisinkertaistunut 1970-luvulta tähän päivään. Suomi on ollut poikkeus: täällä vankiluvat laskevat — ja laskevat edelleen.

– Jos ja kun valta- ja varallisuuserot kasvavat, syntyy paineita ankaroitaa järjestelmää, mikä tarkoittaa vankimäärän

kasvua, professori Jukka Kekkonen huomauttaa.

Seksuaalirikollisten tuomioita on Suomessakin kovenettu, ja myös sakon muuntorangaistus on palaamassa. Maksukyvyttömät korvaisivat sakkonsa vankeudella.

Elinkautisvankeja on enemmän kuin koskaan ennen. Viime vuoden toukokuussa kirjattiin ylös itsenäisyyden ajan ennätys: Suomen vankiloissa istui 209 elinkautiseen tuomitua vankia. Syyskuussa vapautetun elinkautisvangin kakku kesti yhteensä 20 vuotta ja viisi kuukautta.

LEIKKURI | Julkishallinnon säästövelvoitteet koskevat myös vankeinhoitoa.

– Hyviksi todetuista menetelmistä joudutaan luopumaan. Pahimmillaan tämä tarkoittaa sitä, että kontrolli korvaa koulutuksen, Matti Laine kuvaa.

Viime vuonna peruskouluopetus jouduttiin ensimmäistä kertaa lakkauttamaan Hämeenlinnan vankilasta.

MARRASKUUN MAHTI | 1960-luvulla vanhakan-tainen rangaistusajattelu ja vankiloiden kurjat olot saivat ankaraa kritiikkiä osakseen. Vankien äänekkäin puolestapuhuja oli Marraskuun liike, jonka keskeisiä vaikuttajia olivat lääkäri **Ilkka Taipale**, psykiatri **Claes Andersson** ja sosiologi **Klaus Mäkelä**.

Suomen vankiluku olikin tuolloin Euroopan korkeimpia. Marraskuulaiset vaativat vankien oloihin ja oikeuksiin parannuksia.

– Sotien jälkeen kontrolli oli Suomessa ylikarua. Jopa varkaudesta saattoi saada rangaistukseksi useamman vuoden kuritushuonetuomion, oikeushistorian professori **Jukka Kekkonen** muistuttaa.

KRIMINOLOGIA | Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos siirtyi vuoden alussa oikeusministeriön alaisuudesta Helsingin yliopiston valtiotieteelliseen tiedekuntaan.

– Kriminologian maisteriohjelman perustaminen vie aikaa, mutta kurssitarrjonta lisääntyy varmasti nopeasti. Toivottavasti saamme jatkossa lisää alan väitöksiä, tutkimuslaitoksen johtaja, dosentti **Tapio Lappi-Seppälä** toteaa.

LÄHTEET:

JUNTUNEN, ALPO: SUOMALAISTEN KARKOTTAMINEN SIPERIAAN AUTONOMIAN AIKANA JA KARKOTETUT SIPERIASSA

KEKKONEN, JUKKA: VAPAUSTRANGAISTUKSEN VALTAKAUSI: NYKYISEN SEURAAMUSJÄRJESTELMÄN HISTORIAALLINEN TAUSTA

LAINEN, MATTI: KRIMINOLOGIA JA RANKAISUN SOSIOLOGIA

LAPPI-SEPPÄLÄ, TAPIO: RIKOLLISUUS JA KRIMINAALIPOLITIikka

MULUVUORI, JUKKA: VAASAN LINNA 1863–2013. SUOMALAISTA VANKEINHOITOA 1700-LUVULTA NYKYAIKAAN

SILLANPÄÄ, SAIJA & AL. (TOIMITTANEET): KALTERIMAISEMA